

OPIOFOBIJA

dileme i razmišljanja naših ljekara

Prof.dr Danko Živković

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Bol

- **u pozitivnom smislu bol je rano upozorenje**
- **dugotrajni bol gubi svoju fiziološku funkciju, znatno opterećuje pacijenta i smanjuje kvalitet života**

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Hronični bol

Bol dugog trajanja

(IASP:bol koji perzistira duže od tri meseca)

Često nepoznate etiologije

Nerijetko dovodi do fizičke i
psihosocijalne deterioracije ličnosti

Zahtijeva kombinaciju terapijskih modaliteta
(multidisciplinarni i multimodalni pristup)

Kompleksan i specifičan
zdravstveni problem- bolest *per se*

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

Bol kao globalni zdravstveni problem

- ▶ Od hroničnog bola pati u Evropi **36%**, a u SAD-u **43%** populacije.
- ▶ Predstavlja veliki zdravstveni problem, posebno što je hronični bol bolest *per se* sa pravom na liječenje.

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Hronični bol

PARLAMENT EVROPSKE UNIJE

(izveštaj stručne komisije)

*"zastarela regulativa prepisivanja
opioidnih analgetika košta svake
godine EU 500 miliona radnih dana
i 34 milijarde EUR"*

Reuters Health Professional Medical News Date: June 16, 2005

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Hronični bol – bolest per se simptomi i znaci

- ▶ Slab apetit i nutricija, te gubitak tjelesne mase
- ▶ Poremećaj sna
- ▶ Depresija imunog sistema i povećana sklonost infekcijama
- ▶ Smanjena fizička aktivnost, slabljenje mišića i zglobova
- ▶ Nesposobnost za rad
- ▶ Zavisnost od porodice i drugih osoba
- ▶ Preterano i neodgovarajuće korišćenje sistema zdravstvene zaštite
- ▶ Izolacija od društva
- ▶ Anksioznost, strah, ogorčenje, frustracija, bespomoćnost, depresija, suicid.

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

30% svjetskog stanovništva trpi neki oblik hroničnog bola (WHO)

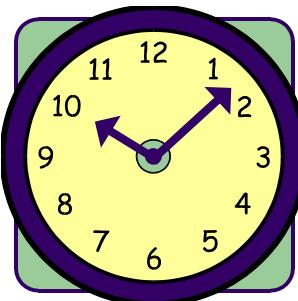
Svaki 8. bolesnik mlađi od 60 g dolazi kod ljekara zbog bola

Svaki 4. bolesnik iznad 60 g starosti javlja se ljekaru zbog **BOLA**

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

Crook, J., Rideout, E., and Brown, G., "The Prevalence of Pain Complaints among a General Population", Pain, 1984.

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein."

oralno
"po satu"
"princip stepenica"
Individualni pristup
Obraćanje pažnje na detalje

Neopioidi
+/- koanalgetici

Blag bol (0-3)

**procjenjena jačina bola određuje izbor analgetika
ukoliko se bol pojačava, prelazi se na sljedeću analgetsku stepenicu**

Farmakoterapija hroničnog kancerskog bola- principi SZO

Jaki opioidi
+/- koanalgetici

Jak bol

(7-10)

Slabi opioidi
+/- koanalgetici

Umjeren bol

(4-6)

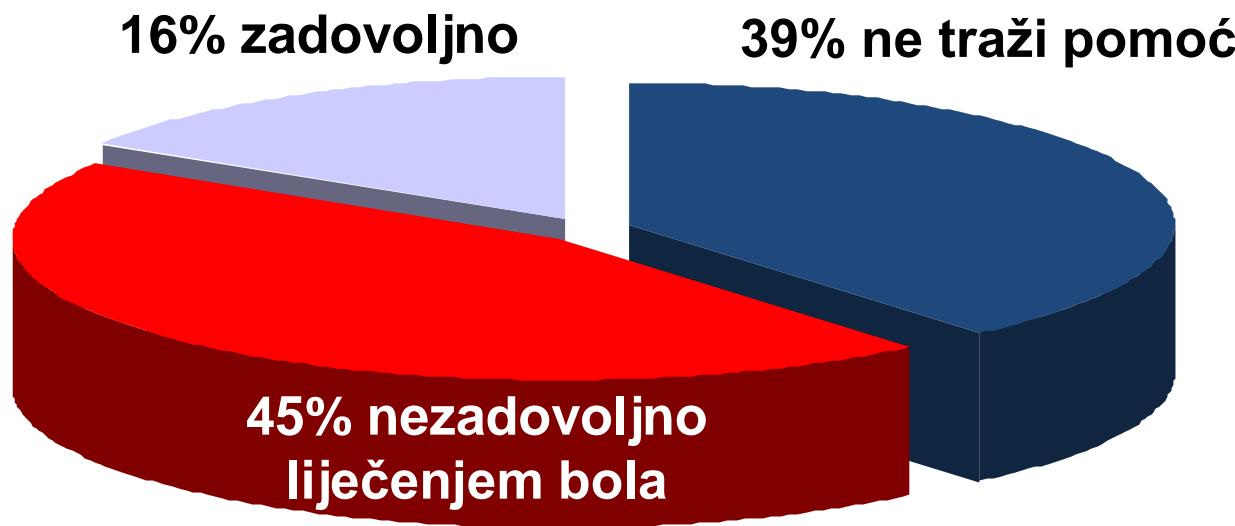
Bol perzistira ili se pojačava

SZO Princip stepenica

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

Bolesnici su nezadovoljni liječenjem bola

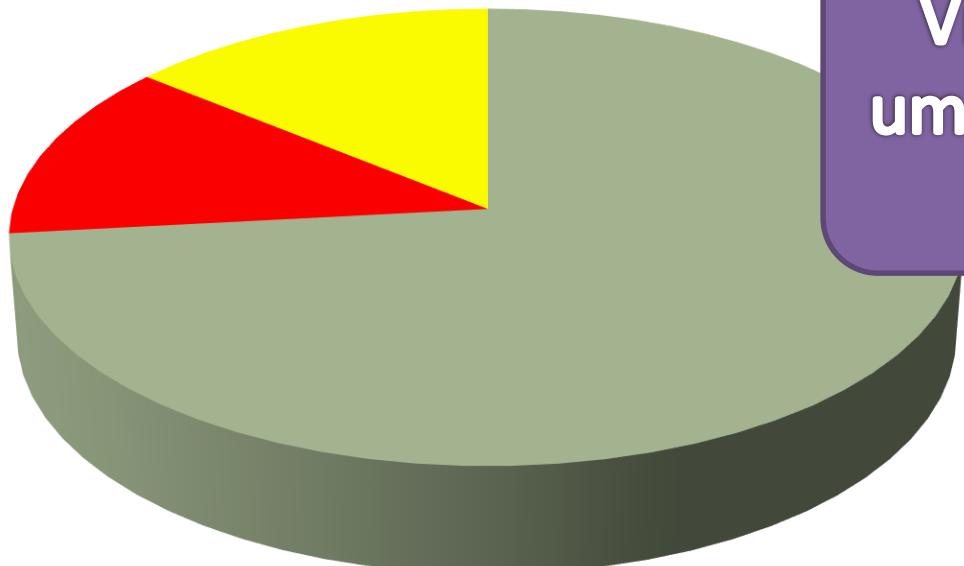
**47% mijenja svog ljekara
22% promijenilo ljekara ≥ 3 puta**

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views of the author(s) only and is his/her responsibility. The European Commission may not be held responsible for any use which may be made of the information contained herein."

Parrot T. Using opioid analgesics to manage chronic noncancer pain in primary care. J Am Board Fam Pract.. 1999;12:293-306.

Pitanje : Koliki broj Vaših pacijenata trpi umereno jak i jak kancerski i nekancerski bol?

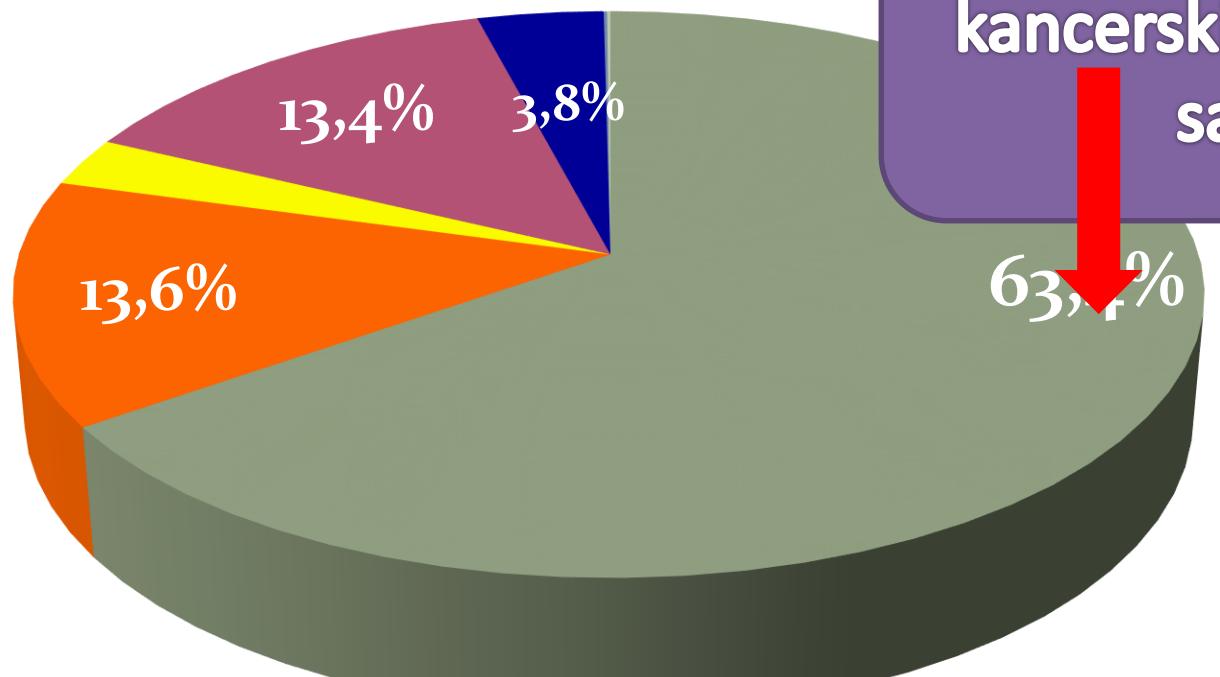

Više od 1/4 pacijenata trpi
umereno jak i jak hronični bol
!!!

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

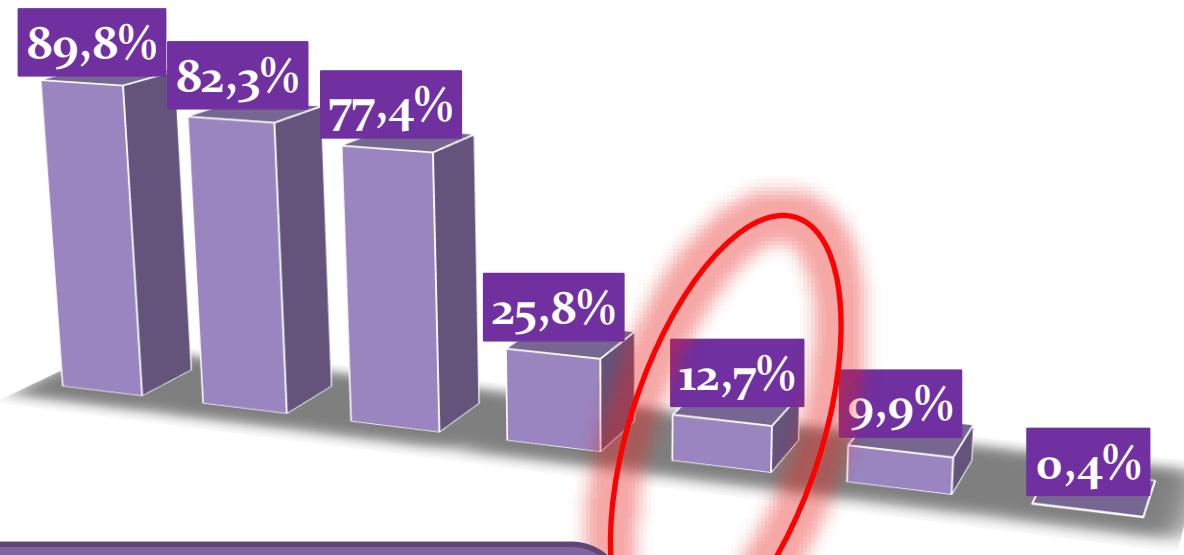
Pitanje : Šta propisujete od terapije pacijentima sa hroničnim kancerskim bolom?

Skoro 2/3 pacijenata sa kancerskim bolom liječi se sa NSAIL !!!

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001) Irugij

Pitanje : Zaokružite po Vama tri najvažnije osobine koje analgetik treba da ima

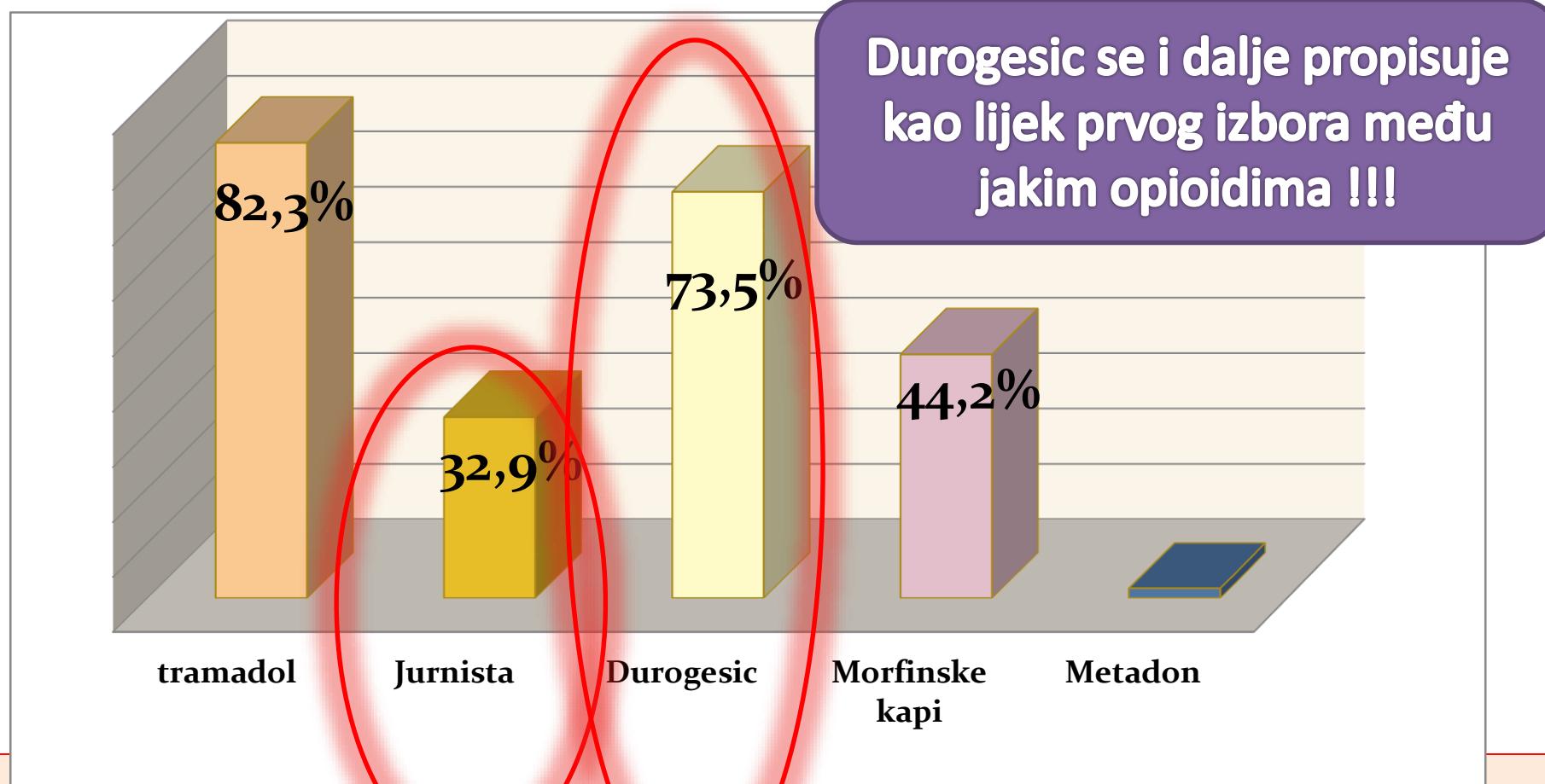

Čak 12,7% navelo je cijenu
kao jednu od
tri najvažnije osobine lijeka

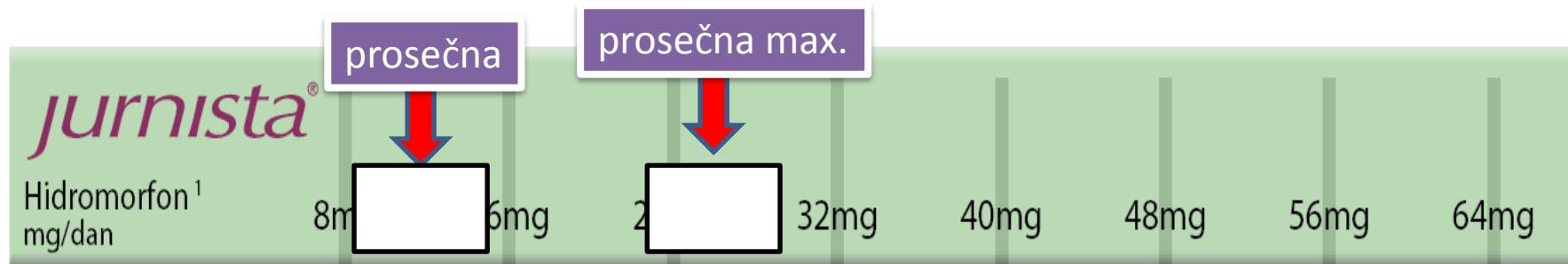
Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Pitanje : Da li ste u poslednjih godinu dana svojim pacijentima prepisivali sledeće ljekove?

Pitanje : Koje su prosječne i prosječne maksimalne doze jakih opioida koje ste davali?

Tramadol SR²
mg/dan

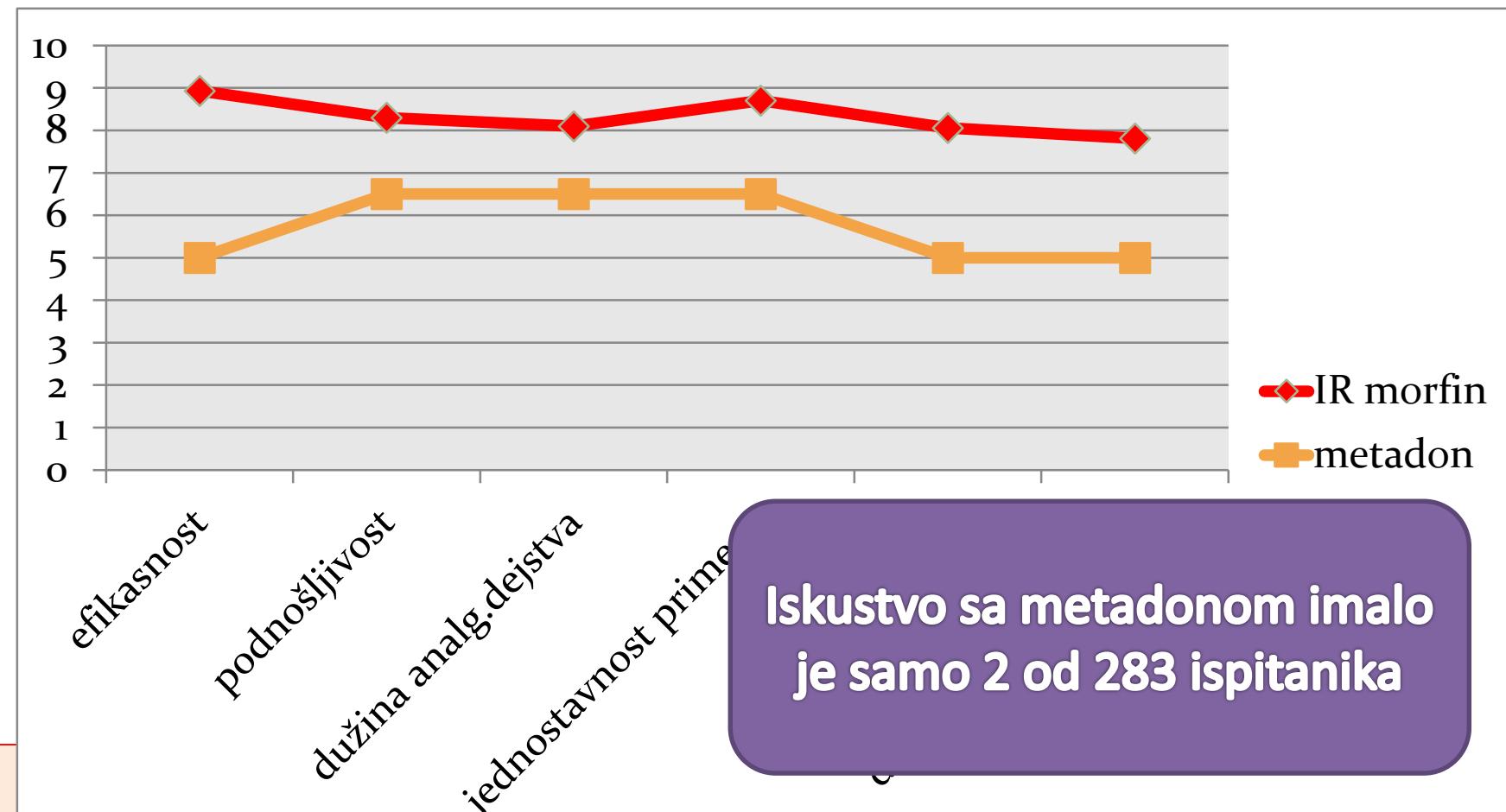
Morfín
mg/dan

Fentanil³
mcg/h

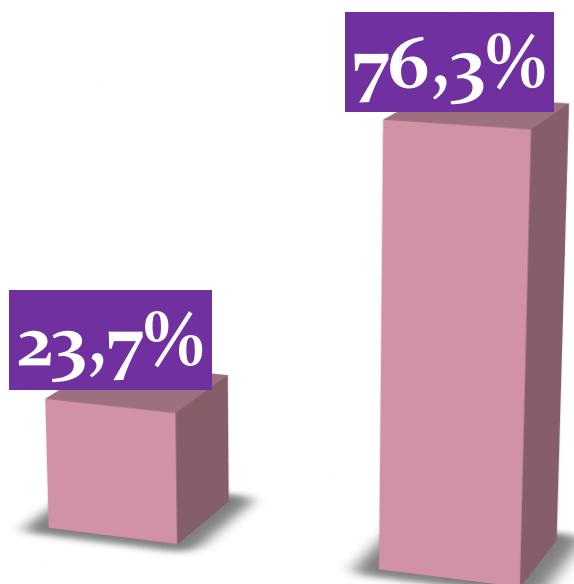
**PACIJENTI NA JURNISTI SU
SUBDOZIRANI!**

¹Sažetak karakteristika leka Jurnista , oktobar 2007., Clinical Practice Guideline for Opioid therapy for Chronic pain, US Department of Veterans Affairs (DVA), available online at www.guideline.gov; ³Farmakoterapija kancerskog bola. Monografija, 2007. godina, Upravljanje bolom u Srbiji, uprava AMN SLD, serija B, vol. 1, broj 1, Bošnjak S., 119-137,

Pitanje : Ocijenite navedene osobine slijedećih ljekova:

Pitanje : Da li uvodite opioide samostalno ili na predlog ljekara specijaliste?

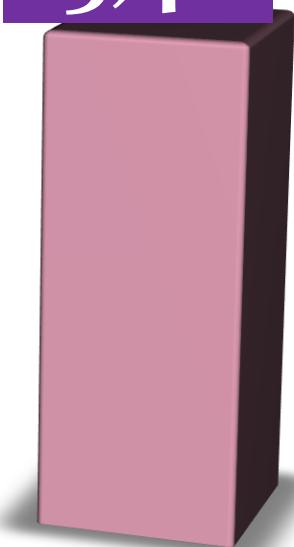
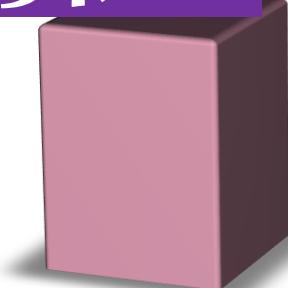
76 % ispitanika neće samostalno uvesti u terapiju opioidni analgetik !!!

Pitanje : Da li povećavate dozu opioida samostalno ili na predlog ljekara specijaliste?

34,6%

65,4%

2/3 ispitanika NEĆE samostalno podići dozu opioidnog analgetika !!!

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Pitanje : Da li postoji nešto što Vas sprečava da liječite kancerski bol opioidima?

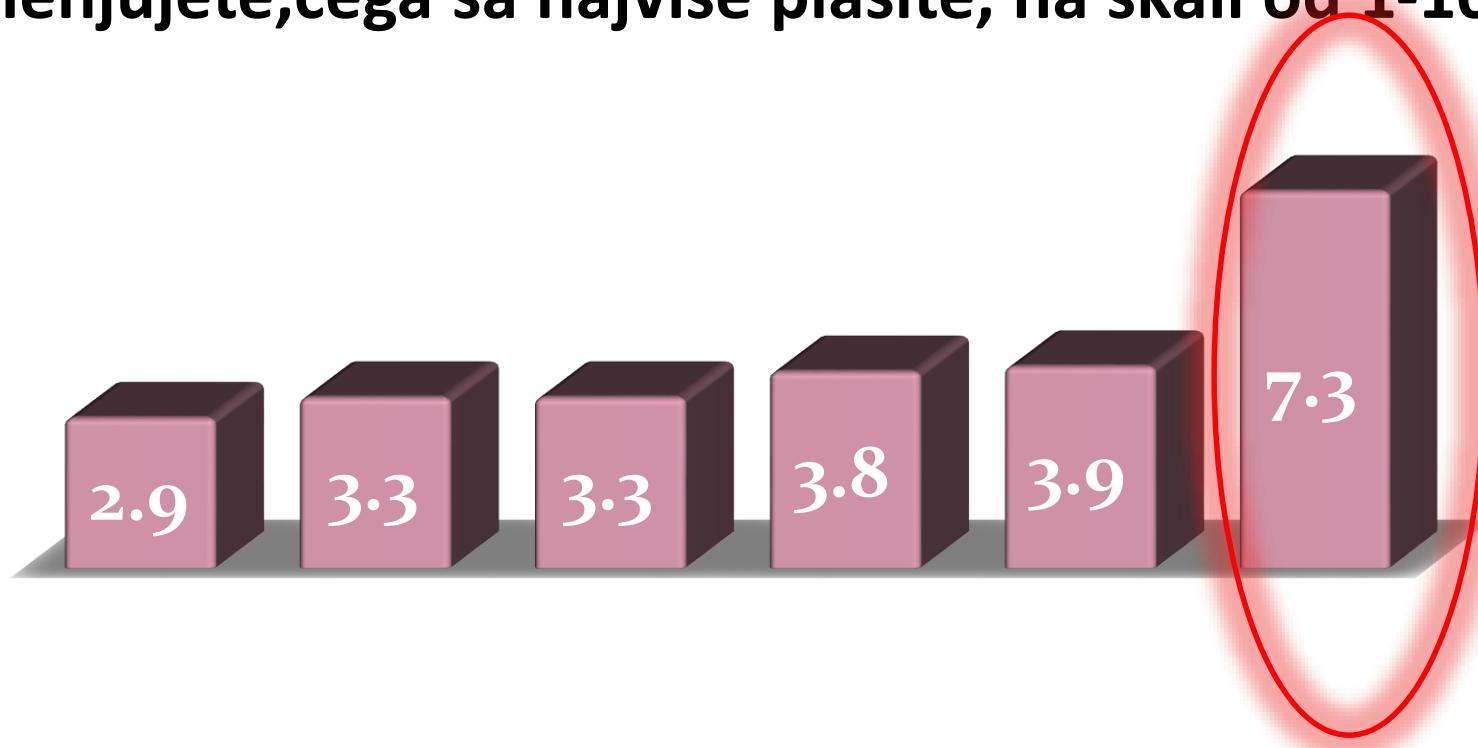
2/3 ispitanika ima razlog koji ih sprečava da liječe kancerski bol opioidima !!!

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Pitanje : Ako su ND opioida prepreka da ih primenjujete,čega sa najviše plašite, na skali od 1-10?

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Profil prosječnog ljekara opšte medicine u primarnoj zdravstvenoj zaštiti:

- ❖ Preopterećen birokratijom i velikim brojem pacijenata
- ❖ Nema dovoljno znanja i iskustva u terapiji hroničnog kancerskog bola
- ❖ Neće samostalno uvoditi opioidni analgetik u terapiju
- ❖ Neće samostalno povećavati dozu opioidnog analgetika
- ❖ Ima strah od ND, prije svega depresije disanja

ŠTA JE RJEŠENJE OVOG PROBLEMA?

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

Kontinuirana medicinska edukacija ljekara primarne zdravstvene zaštite iz oblasti terapije hroničnog kancerskog bola

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Zaključak:

- Mi smo edukovani – moramo širiti svoje znanje dalje!

**NIKO NIJE U STANJU DA URADI SVE, ALI
SVAKO OD NAS MOŽE URADITI
PONEŠTO !**

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

90%

**pacijenata sa uznapredovalim stadijumom bolesti
žali se na bol**

ogromna populacija

od **4,5 miliona** ljudi

(9 miliona novootkrivenih malignih oboljenja
godišnje,

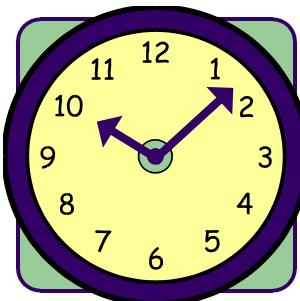
5 miliona ljudi umire)

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Šta se čini, a šta je moguće učiniti?

- Zablude i predrasude o opioidnim analgeticima
- Adekvatna primjena (razjasniti zavisnost, toleranciju i neželjena dejstava opioida)
- Razmotriti propisivanje opioida (restriktivnost? dostupnost?)

oralno
"po satu"
"princip stepenica"
Individualni pristup
Obraćanje pažnje na detalje

Neopioidi
+/- koanalgetici

Blag bol (0-3)

**procjenjena jačina bola određuje izbor analgetika
ukoliko se bol pojačava, prelazi se na sljedeću analgetsku stepenicu**

Farmakoterapija hroničnog kancerskog bola- principi SZO

Jaki opioidi
+/- koanalgetici

Jak bol

(7-10)

Slabi opioidi
+/- koanalgetici

Umjeren bol

(4-6)

Bol perzistira ili se pojačava

SZO Princip stepenica

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

Analgetska ljestvica SZO može da ublaži bol kod 70-90% pacijenata sa hroničnim kancerskim bolom

Zenz, Colleau, 1998

...ali čak kod 10-30% pacijenata nije postignuta zadovoljavajuća kontrola bola i oni nepotrebno pate...

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

HEPMP-edukativni seminar

- Opiofobija- *prepreke za uspješno liječenje bola kod oboljelih od malignih bolesti*

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

1. OPIOFOBIJA

(neosnovan strah od opioida)

- kod ljekara
- kod bolesnika

2. Nacionalne / državne kampanje za borbu protiv
narkomanije koje ignorišu medicinsku opravdanost
opioida

3. Neinformisanost (neznanje)

4. Zakonska regulativa

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

Opiofobija

- Razlozi za neuspjeh: mnogobrojni
- Opiofobija: jedan od najvažnijih
- **Pretjerani strah od terapijske upotrebe opioida**
- Opiofobi: rizik od opioidnih analgetika preveliki u odnosu na terapijsku korist
- Opioidi se izbjegavaju
- Posljedice → neuspješno liječenje bola, nepotrebna patnja bolesnika i njegove porodice
- Opiofobija raširena, prisutna na svim nivoima: zdravstveni radnici, pacijent/porodica, javnost

Opiofobija- pacijenti

- „To je droga, neću da postanem narkoman.“
- „Kada jednom počnem da koristim te lijekove nikada neću moći da ih ukinem.“
- „Ako počnem rano da koristim jak lijek protiv bola, kasnije kada mi stvarno bude potreban on neće djelovati“
- „Znam ja te lijekove za liječenje bola, to znači da mi je blizu kraj.“
- „Mogu ja još da izdržim, nisam ja još za te lijekove, nisam slabić“.
- „Plašim se da ne budem ošamućen. Plašim se da ću stalno spavati i da neću moći da se probudim ako pijem te lijekove.“

Opiofobija- pacijenti

- „Toliko me boli da ću prihvatići sve ljekove, čak i one najgore.”
- U ovoj izjavi objedinjeni su svi strahovi :
  - – strah bolesnika da će postati narkoman
  - – strah da se bliži kraj života
  - – strah da kada jednom počne sa primjenom ovih ljekova, oni nikada više neće biti ukinuti
  - – strah da ako se rano počne sa jakim lijekom on neće djelovati ako se bolovi pojačaju
  - Opioidi nisu “najgori ljekovi”, to su ljekovi kao i svi drugi. Dugogodišnje iskustvo pokazuje da su opioidi najefikasniji i najbezbjedniji ljekovi za otklanjanje dugotrajnog kancerskog bola

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

Prepreke za uspješan tretman hroničnog kancerskog

Zdravstveni radnici

- Nedovoljna edukacija i znanje o tretmanu bola
- Nedostatak vještina vezanih za uspješnu procjenu bola
- Pretjerivanje u procjeni rizika vezanog za upotrebu opioida

bola

Bolesnik i i porodica

- Strah da bol znači blisku smrt
- Odbija da prizna
- “bol je neminovan”
- “Nije dobar pacijent”

Zakonodavac

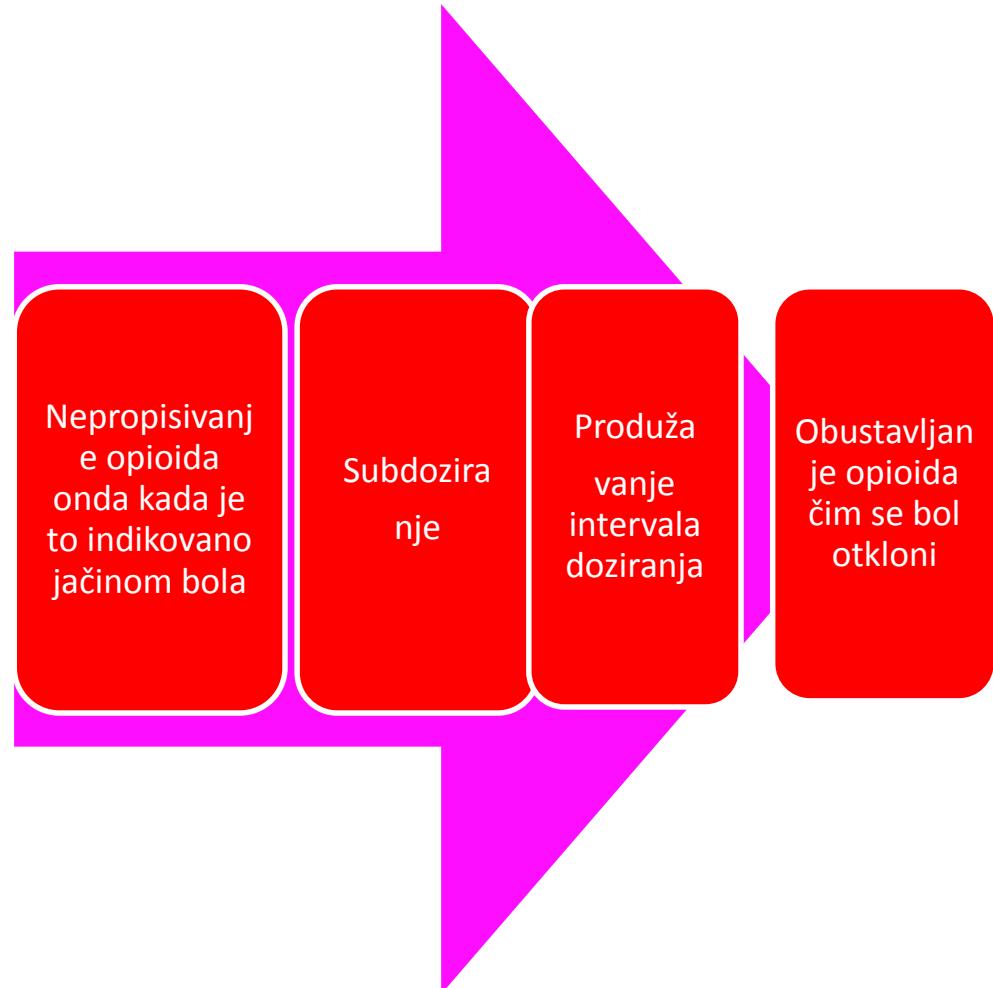
- **Nije prioritet**
- **Restriktivna politika**
- **Nedostupnost**
- **Javnost**

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

Opiofobija

Strah

- ... od razvoja jatrogene zavisnosti
- ... od razvoja tolerancije
- ... od neželjenih dejstava opioida
- Restriktivni propisi za propisivanje opioida

Tolerancija

- Smanjenje analgetskog efekta opioida poslije ponavljanja određene doze
- Tolerancija na analgetički efekt se ne razvija brzo
- Tolerancija: ↓efekta opioida -**razmotriti i druge moguće razloge za pojačanje bola!**
- Potreba da se doza poveća je najčešće rezultat objektivnog pojačanja bola (*pseudotolerancija*)

Tolerancija

- **Prevazilaženje tolerancije**
- 1. prelazak sa slabog na jak opioid ili povećanje doze jakog opioida
- Za razliku od slabih, jaki opioidi nemaju tzv. maksimalnu dozu (doza lse povećava do prestanka bola ili do pojave neželjenih dejstava koja se ne mogu kontrolisati)
- 2. “rotacija opioida”- prelazak sa jednog jakog opioida na drugi

Primjenu opioida indikuje JAČINA bola

Nezavisno od stadijuma bolesti ili očekivanog
preživljavanja

Nezavisno od tipa bola (nociceptivni vs. neuropatski)

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Jatrogena zavisnost od opioida

- Komitet eksperata SZO: opioidi izazivaju fizičku zavisnost i toleranciju
- Dodatno razjašnjenje 2006. godine → pojava fizičke zavisnosti i/ili tolerancije kod bolesnika koji dugotrajno uzimaju opioide radi liječenja **bola ne označava istovremeno i patološku zavisnost od opioida**
- Fizička zavisnost i tolerancija su očekivane posljedice dejstva lijeka
- Same po sebi nisu dovoljne za dijagnozu zavisnosti
- Potrebno je prisustvo i drugih fenomena, koji čine tzv. *sindrom zavisnosti* (neodoljiva želja da se koristi lijek, gubitak kontrole, poremećaj funkcijonisanja)

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

Jatrogeno izazvana zavisnost

- Jatrogeno izazvana zavisnost **rijetka** (oko 2% bolesnika)
- Fizička zavisnost: adaptacija organizma na prisustvo opioida
- Apstinencijalni sindrom kod naglog obustavljanja (smanjenje doze, ↓ koncentracija lijeka u krvi, upotreba antagonista opioidnih receptora)

Jatrogeno izazvana zavisnost

- Fizička zavisnost se razvija ako se opioidi redovno koriste tokom 3-4 nedelje
- Nije prepreka ukidanju opioida kada više nisu potrebni
- **Dozu opioidnog analgetika postepeno smanjivati (npr. za 50% svaka 3 dana) i potom ukinuti**
- Ne preporučuje se da se interval između doza povećava!
-

E
D
U
K
A
C
I
J
A

- Treba da se odvija u dva pravca
  - informisati o smjernicama SZO
  - prevazići predrasude i promijeniti stav ljekara prema opioidnim analgeticima i njihovom učinku u terapiji malignog bola
- Edukativnim programima podići svijest profesionalaca o tome do koje mjere njihov negativan stav može da šteti kliničkim odlukama koje donose.
- “Tretman bola mora se dovesti na nivo prioriteta, poistovetivši liječenje bola sa liječenjem bolesti” (Weinstein)

Papaveraceae

Papaver somniferum L.

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

Preporuke SZO:

Ne smije da bude zabune izmedju odgovarajuće, kliničke upotrebe narkotika i njihove moguće zloupotrebe !

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Neželjena dejstva opioida

- Dobro poznata, mogu da se spriječe i kontrolišu
- Na većinu neželjenih dejstava razvija se tolerancija i ona se spontano povlače tokom vremena
- Trajno neželjeno dejstvo opioida je opstipacija
- Neželjena dejstva koja limitiraju dozu jesu mioklonus, delirijum, konfuzija i haluzinacije

Neželjena dejstva opioida

INICIJALNA	TRAJNA	RIJETKA
mučnina i povraćanje	opstipacija	Suvoća usta
Nesvjestica		Znojenje, svrab
Sedacija, konfuzija		delirijum

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Neželjena dejstva opioida

- Zdravstevni radnici: strah od pojave depresije disanja
- Depresija disanja je potencijalno fatalno neželjeno dejstvo opioida, ali se na ovaj efekt brzo razvija tolerancija
- Bol se suprotstavlja depresornom efektu opioida na disanje
- Depresija disanja izuzetno rijetka kada postoji bol i kada se doza opioida pažljivo i individualno titrira
- Ne razvija se naglo, obično joj prethode druga neželjena dejstva (mučnina, povraćanje i pospanost)
- Izbjegavati kombinacije opioida sa drugim ljekovima koji djeluju depresorno na disanje, naročito sa benzodiazepinima

Neželjena dejstva opioida

- Uklanjanje/ublažavanje:
  - smanjenje doze opioida (+ adjuvantni analgetici, nefarmakološke metode RT) - promjena načina primjene (per os vs transdermal)
  - rotacija opioida
  - simptomatska terapija

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Istina: "*Hronični bol rađa patnju*"

- Hronični bol NIJE svrsishodan, nema protektivnu funkciju
- Hronični bol NIJE simptom, već bolest sama po sebi
- Energična prevencija, dijagnostika i liječenje !

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Na zajedničkom smo zadatku -

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Jaki opioidi postoje da bi ih koristili, a ne da bi ih izbjegavali!

Njihovu upotrebu indikuje isključivo jačina bola, a ne prognoza ili očekivano preživljavanje bolesnika!

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

**„USPOSTAVITI DOBRU KONTROLU BOLA UZ
ADEKVATNU PSIHOLOSKU I SOCIJALNU PODRSKU“**

Zapamtite –

*Pravo svakog pacijenta je da živi
dostojanstveno do kraja života i da
umire sa što manje patnje i bola*

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

HVALA NA PAŽNJI

Project number: 585927-EPP-1-2017-1-RS-EPPKA2-CBHE-JP (2017 – 3109 / 001 – 001)

"This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"